

Carcarlara İlişkin Bir Literatür Değerlendirmesi ve Rus Türkolog V. A. Gordlevskiy'nin Konu İle İlgili Tespitleri

A Literature Review on Jarjars and The Findings of The Russian Turkologist V. A. Gordlevsky on The Subject

Namiq Musalı

Sorumlu Yazar / Correspondence

Ceren Ayyıldız

Hüseyin Gökmen

Özet

Bu makale, Abdallar arasında "Carcar" olarak isimlendirilen bir topluluğu ele almaktadır. Carcar ifadesinin, harfî ve etimolojik anlamları etrafında Horasan marifetiyle bağlantısı kurulmuştur. Buna göre "Car" sözcüğünün istemek ve talep etmek anlamı bulunmaktadır. Başta tasavvuf olmak üzere her alanda kullanılmaktadır. Bu uygulamayı yürüten kişiler, yardım isteyerek ellerindeki bir tas, torba veya keşkül ile aldıklarını topladıklarından dolayı onların yaptıkları iş "cere çıkmak" olarak bilinmektedir. Carcar adlandırması Konya ve Beyşehir şehir merkezinde birer mahalle ve bu mahallede oturan toplulukların ismidir. Abdal topluluklarının Konya ve Beyşehir'de yaşayanlarına Carcar adı verilmektedir. Carcarlar, Abdal topluluklarının bağlı olduğu Pir ocaklarından Yağmur Ocağına bağlıdır. Yağmur Ocağı ise mürşit olarak Hacı Bektaş Veli Ocağına bağlıdır. Günümüzde de Carcar mahallelerinde Abdallar yaşamakta ve Carcar isimlendirmesini de bilmektedirler. Zaman içerisinde Abdal'ın anlamının kazandığı olumsuzluk gibi Carcar da benzeri şekilde olumsuz bir biçimde yorumlanmasından dolayı kullanılmaz olmuştur. Bir süre sonra şehir tarihi açısından hem mahalle hem de toplulukların bu adlandırması unutulmuş ve ne için kullanıldığına dair de bir açıklama yapılamaz hale gelmiştir. Carcarlar hakkında müstakil ilk çalışmayı Rus Türkolog V. A. Gordlevskiy yapmıştır. O, "Konya'da Carcarlar" isimli makalesini Konya'da yaptığı alan araştırmasına dayanarak yazmış ve ilk kez 1927 yılında yayınlamıştır. Gordlevskiy, Bektaşilik, Alevilik, Kızılbaşlık konularında yürüttüğü araştırmalarıyla şarkiyatçılar arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Fakat araştırmalarının önemine rağmen hatalar yapmış ve yanlış bilgilere de çalışmalarında yer vermiştir. Kaynak kişilerin verdiği bilgileri tetkik etmeden çok ağır değerlendirme ve dedikodulara yer vererek çalışmasının konu hakkındaki ilk oluşunu netameli hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Carcar, Abdal, Gordlevskiy, Konya, Beyşehir, Yağmur Ocağı, Hacı Bektaş Veli.

Abstract

This article is about a group called "Jarjar" among the Abdals. The literal and etymological meaning of the expression Jarjar was associated with Khorasan mystical knowledge. Accordingly, the word "Jar" means to desire and demand. It is used in all areas, especially in Sufism. Because of those who did this, asking for help and collecting what they bought with a bowl, bag or kashkul in hand, their job is known as "going out on the jar." Jarjar is the name of quarters in the centers of the cities of Konya and Beyşehir and the communities living in these quarters. The communities of Abdals living in Konya and Beyşehir are called Jarjars. The Jarjars are associated with the Yagmur Ojak, one of the Pir-Ojaks to which the Abdal communities belong. Yagmur Ojak, on the other hand, is attached to the Murshid-Ojak of Haji Bektash Veli. Today the Abdals live in the quarters of Jarjar and know about the naming of Jarjar. As the meaning of Abdal became negative over time, Jarjar too became unusable due to its equally negative interpretation. After some time, this name of both quarters and communities was forgotten from the point of view of the history of the city and it became impossible to explain what it was used for. The Russian turkologist V. A. Gordlevsky conducted the first independent research on the Jarjars. His article entitled "Jarjars in Konya" is based on his fieldwork in Konya and was first published in 1927. Gordlevsky occupies a privileged place among orientalists due to his studies of Bektashism, Alevism and the Qizilbash. However, despite the importance of his research, he made mistakes and included inaccurate information in his research. Because he draws heavy conclusions and gives room for gossip without analyzing his informants' stories, this makes his initial work on the subject sinister.

Keywords: Jarjar, Abdal, Gordlevsky, Konya, Beyşehir, Yagmur Ojak, Haji Bektash Veli.

Giriş

Horasan marifetini takip eden toplulukların amacı, marifet yolunda çıktıkları seferleri boyunca hakikate erişmektir. Hakikate erişmede ihtiyaç duydukları "gıdaları" temin etmek için birinci merhale kendileri için istemek ve talep etmektir. İkinci merhale ise Allah'ın kullarına karşılıksız yardım ve destek amacıyla sofraya açmaları için istekte buldukları insanları, vermeye, cömertliğe, sehavete sevk edip cimrilikten kalplerinin arınmasına hizmet etmektir. Böylece Carcar adını alarak sürekli isteyen makamında hem kendileri yol oğlu olarak marifet makamında durmak suretiyle şeriat ve tarikatı kendi bilgilerine dönüştürmekte hem de Allah'ın kullarının kalplerinin kararmaması için hizmet etmektedirler.

Makale, Abdal toplulukları arasında Carcar olarak isimlendirilen gruba, Carcar isminin kelime ve etimolojik anlamını, ismin verildiği Konya ve çevresinde bu topluluğa dair izleri takip ederek araştırıp V. A. Gordlevskiy'nin bu konudaki makalesini de değerlendirmektedir. Abdallar üzerine geniş bir literatür bulunmasına ve hatta bu konudaki çalışmaların tarihi oldukça eski olmasına karşın münhasır olarak Carcarlar hakkında Gordlevskiy'nin dışında ne araştırma ne de araştırmacı bulunmaktadır. Adı geçen araştırmacının konuya ilişkin makalesi, *Gordlevskiy, A. V., "Djardjari v Konye", Dokladi Akademii Nauk SSSR (Seriya Vostokovedeniye), Leningrad, 1927, No 5, ss. 108-113'te ilk defa yayınlamış ve ölümünden bir süre sonra dört ciltlik seçkin eserleri içerisinde İzbranniye Soçineniya, Tom III, s. 426-431'de yeniden basılmıştır.*

Diğer yandan Carcar adlandırması da neredeyse sınırlı sayıda kaynakta yer almaktadır. Bu bakımdan bu çalışma, gerek Carcar adlandırmasının anlamı gerekse de Gordlevskiy'nin makalesinin çevirisi ve değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Gordlevskiy, Carcarları bir araştırmayla kayıt almasına karşın kaynak kişilerden derlediği ve kendi gözlemlerine dayanan çalışmasında Bektaşilik, Abdallar, Kızılbaşlar ve Aleviler hakkında yanlış bilgiler vermiştir. Carcarlar etrafında aktardığı hususlarda öylesine ağır ifadeler kullanması ve hakikat dışında dedikodulara dayanan bilgi vermesi, hem kendisine hem de çalışmasına leke düşürmektedir.

1. Carcarlar ve Onların Üzerine Yapılmış Olan Çalışmaların Değerlendirilmesi

Carcarlar, Konya ve Beyşehir'de Carcar adıyla anılan mahallede yaşamaktadırlar. Yağmur Ocağına bağlılar ve Yağmur Ocağının bağlı olduğu mürşit ocağı Hacı Bektaş Veli Ocağıdır. Aşağıdaki örneklerden gördüğümüz üzere bazı tarihî kayıtlarda Carcar ismine rastlanmaktadır. 1476 tarihli kayıtlarına binaen Beyşehir'deki Meydan Mescidi'nin vakıfları arasında Carcaran Mahallesi'ndeki bir söğütlük anılmaktadır (Uzluk, 1958, s. 37; Muşmal, 2005, s. 172).

İ. H. Konyalı, Meydan Mescidi ve vakıflarıyla ilgili açıklayıcı bilgiler sunmaktadır:

"Bu mescid yıkılmış, yeri Vakıflar Müdürlüğü tarafından satılmıştır. [Bu mescidi] Arsasına Karaağaçlı Hasan yaptırmıştır. Bazıları bu mescidi Çarşı Camii şeklinde almışlardır ki bu yanlıştır. Bu mescidin gelir vakıfları şunlardır: Saçıgöğçek Köprüsü yanında yer, Beyşehir'de Carcaran Mahallesi Söğütlük ve yine Beyşehir'de koru yanında tarla. Beyşehir'de bir Sarıköprü mevkii vardır. Bunun Saçıgöğçe'den kısaltılmış olduğunu zannediyorum. Konya gibi Beyşehir'de de Çingenelere, abdallara Carcar derler. Beyşehir'de eskiden böyle bir mahalle var idi. Bunun Hacı Armağan Mahallesi'nin eski adı olduğunu söyleyenler oldu. Beyşehir'inin güney sırtlarında Ağılönü ile Bâdemli arasında şehrin koruluğu var idi." (Konyalı, 1991, s. 82).

Böylece tarihî verilere bakıldığında, bir mahalle adı olarak Carcar isminin ortaya çıkışını en azından beş buçuk asır öncesine götürmek mümkün görünmektedir. Carcar kelimesinin etimolojik anlamına gelince, Anadolu'da "cere çıkmak" deyimini halen kullanılmakta ve medrese eğitimi alan öğrencilerin medresenin bulunduğu köyden günlük yiyeceklerini temin etmek anlamında ifade edilmektedir. Hasat zamanında da köy köy gezerek bahçe ve tarlalardan elde edilen hasattan pay almak için daha fazla köy ve daha geniş bölgede dolaşırlardı. Bu manadan hareketle dilenci anlamında da kullanılagelmiş ve bu dilenme işini yapana da cerrar denilmiştir (Onay, 2021, s. 96; Pala, 2020, s. 89).

Tespit edildiği üzere "car itmek [- kılmak, caru çalmak, caru urmak]" ifadesi "nara atmak, haykırmak, ilan etmek" diye yorumlanmaktadır (Dilçin, 2013, s. 57). *Kâmûs-ı Türkî*'de "Câr, faydasız bağırp çağırma ve gevezeliği tasvir eder ve ekseriya mükerrer kullanılır. Bütün gün carcar edip ağzı durmuyor. = sada, âvaz, nida: câr çekirmek = dellâl çağirtmek, münadi vasıtasıyla ilan etmek." şeklinde yer almaktadır (Şemseddin Sami, 1317, s. 464). Pakalın ise car ifadesinin, medrese öğrencilerinin üç aylarda Kuran okumak, vaaz ve nasihatte bulunmak üzere memleketin dört bucağına dağılmalarını anlatmak için kullanılmasının yanında Arapça kökeninden çekmek, ilerideki şeyi beriye çekmek anlamını Arapça lügatlerden aktarmaktadır (Pakalın, 1971, ss. 279-280).

Carcar'ın kelime ve etimolojik açıklaması verildikten sonra bu anlam üzerinden Abdallar ile bağlantıdan dolayı istemek, dilenmek, çağırma, bağırma anlamına izah getirilmiştir. Bu hal, sufi gelenek içerisinde "Keşkül-ü cer" ile ifade edilmektedir. Derviş olma yolunda, ilim ve hikmet yolunda seyri sülukta geçirilen aşamalardan birisi, elinde kap ile kapı kapı dolaşarak yiyecek yani yol azığı istenmesidir. Daha yaygın veya yanlış anlamıyla Abdalların ihtiyaçlarını başkalarından isteyerek temin etmeleri ile Abdal'ın anlamı arasında bir bağlantı bulunmaktadır (Özkan, 2005, s. 229). Abdallık, dervişlik veya irfanın bir derece veya mertebesidir ve Abdallık isteyerek bu derece ve mertebeyi sürdürüp takip edenlere özgü bir seviyedir. Figani Divan'ında kullanılan "cer" buna işarettir.

"*Abdâl-ı dil ki kendüyi zeyn itdi dâğ ile*
Bâzâr-ı 'ışka cerre gelüpdür çerâğ ile" (Çaylı Çankur, 2015, s. 71).

Son yıllarda Türkistan, Horasan, Azerbaycan hattıyla Rum diyarına ulaşan göçerlerin sosyal, iktisadi ve kültürel tarihine ilişkin çalışmalar oldukça artmıştır. Çalışmaların sayısal artışına mukabil, göçerlerin anlam ve mana dünyasına yönelik artış aynı doğrultuda olmamıştır. Hâlbuki bu konuda, yine iktisadi verilerden yola çıkarak göçerlerin yerleşik hayata aktarılmasına yönelik çalışmalarıyla tanınan Barkan başka sonuçlara ulaşmıştır. Barkan, bu konudaki makalesinde senkretik yapıya sahip heteredoks olarak adlandırılan yerleşimci dervişler etrafında oluşturulan bu tutarsız kurguyu genel hatlarıyla değerlendirip eleştirmektedir. Özellikle Fuad Köprülü çalışmalarının genel çerçevesi ve kavram alanlarına ilişkin yaptığı değerlendirme ve eleştiriler dikkat çekicidir. Barkan'ın kısa değerlendirmesi şu şekildedir:

“Bizim burada tetkik ettiğimiz dervişlerle XVI'ncı asır eski Osmanlı şairlerinin tasvir ettiği şekilde, çıplak gezen, esrar yiyen, kaşlarını, saç ve sakallarını tıraş eden, vücutlarında yanık yerleri ve dövme Zülfikar resimleri ve ellerinde musiki aletleriyle dolaşan serseri dervişler arasında büyük bir fark mevcut bulunması lazım gelir. Prof. Fuad Köprülü, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'nde yazdığı abdal lakaplı şeyhler ile abdallar yahut ışıklar ismi verilen derviş zümreleri hakkında izahat verirken, onları bir takım gezginci derviş zümreleri gibi tasvir etmiştir. Bu izahata göre onlar ayin ve erkân itibariyle olduğu gibi akideleri bakımından da müfrit Şii ve Alevi heteredox bir zümre idi (sf. 36). Diğer serseri derviş zümreleri gibi evlenmeyerek bekâr kalırlar ve şehir ve kasabalardan ziyade köylerde kendilerine mahsus zaviyelerde yaşarlardı. Bunların arasında bilhassa daha fazla Kalenderiye tarikatından müteessir olanların dünya alakalarından tamamen uzak olmak, geleceği düşünmemek, tecerrüd, fakr, dilenme ve melamet başlıca şiarlarıdır. Bununla beraber, bütün Rum abdallarının her zaman ve yerde dilencilerden, serseri ve çingene dervişlerden ibaret olduğunu farz etmek doğru değildir. Esasen, Prof. Fuad Köprülü de, bütün abdalların aynı şekilde yaşamadığını ve bazı abdal zümrelerinin, mücerred kalmak prensibinden ayrılarak, sair Kızılbaş zümreleri kabilinden bir secte halinde, Türkiye'nin muhtelif sahalarında köyler kurup yerleşmiş olmaları ihtimalini kaydediyor. Aynı surette Profesör, İran Türk aşiretleri ve Hazar ötesindeki Türkmenler arasında abdal adını taşıyan Türk oymaklarına tesadüf edilmesini ve Eftalit'lerin daha asırlarca evvel abdal adını taşımış olmalarını da tetkike şayan görerek hatırlatmıştır. Bu vaziyette, “Abdal” sözünün bir tasavvuf ıstılahı olmadan evvel bir aşiret veya zümre ismi halinde bulunup bulunmadığı ve bu nam altındaki bütün dervişlerin bidayette Orta Asya'dan gelmiş abdal aşiretlerinin mümessili birer aşiret evliyası olup olmadığı meselesi tetkike muhtaç gözükmektedir. Serseri derviş zümrelerinin döküntülerinin toprağa yerleşerek köyler vücuda getirecek yerde, köyler vücuda getirecek şekilde toprağa yerleşmekte olan göçebe aşiretlerin bir takım derviş zümreleri meydana getirmeleri daha fazla muhtemeldir. Esasen Prof. Fuad Köprülü de, bu abdalların kendilerini Horasan'dan gelmiş göstermelerini, eski Oğuz rivayetlerinin aralarında hâlâ yaşamasını, bunların etnik menşe'lerinin yani Türklüklerinin tespiti bakımından çok mühim addetmekte (sh. 39) ve abdalları Türklüklerinden en ufak bir şüphe bile caiz olmayan ve eski Türk Şamanizm'inin izlerini hâlâ saklayan Anadolu Alevi Türklerinden ayırmağa imkân görmemektedir. Şu halde, abdalların dilencilerden ve çingenelerden

ibaret olacağına tıpkı bu Alevi Türkler gibi, kısmen göçebe olmakla beraber, kısmen de eski zamanlardan beri toprağa bağlanmış ve ekincilik hayatına geçmiş Türk oymaklarından çıkmış olmaları lazım gelmez mi?" (Barkan, 1942, s. 285, 11ⁿ).

Barkan, Tahrir Defterlerinden elde ettiği veriler doğrultusunda yaptığı değerlendirmeye göre Abdal başlığı altında iktisadi ve sosyal hayattaki etkinliklere dikkat çekmişti. Benzeri bir tespiti Abdallar arasında araştırma ve derleme yapan Naci Kum da teyit edip kayıt altına almaktadır. Naci Kum özellikle Konya ve çevresinde Abdal topluluklarının adları ve meslekleri hakkında da önemli tespitler yapmaktadır. Fakat kendisinin Abdallar hakkında literatürün ısrarla olumsuz kanaat ve değerlendirmelerini neredeyse hiçe sayan tespitleri her nedense literatürde yeterince yer almamıştır.

Naci Kum, Konya ve kazalarında yaptığı derlemelerde Carcarlar hakkında da bilgi vermektedir. Kum'un verdiği bu bilgiler arasında Türkiye'de Abdallar hakkında yaptığı değerlendirme ile Fuad Köprülü'nün yayınladığı "Abdal" (Köprülü, 1935, ss. 23-56) maddesine sunduğu katkıyı belirtmesi çok ilginçtir. Konya ve çevresindeki gezisi esnasında rastladığı topluluklardan Abdalların nerede yerleşik olduklarını ifade etmekte ve hangi ocağa bağlı olduklarını da anlatmaktadır. Ayrıca kendisi Konya ve çevresindeki Abdal toplulukları arasında Carcarlar adıyla tanınan grubu tespit edip kaydetmektedir. Buna göre Carcarlar Yağmurlar ve Bulduklar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu konu etrafında Abdal toplulukları içerisinde Mista, Kızıl Deli Abdallarından da bahsetmekte ve hatta nerelerde buldukları ve hangi ocağa bağlı olduklarını yerleşim yerleriyle birlikte aktarmaktadır. Verdiği bilgilerin araştırmalarda yeterince yer almaması ve orijinalliği nedeniyle alıntı yapılmıştır:

"Konya ve Dolaylarında Abdallar

Türkiye'deki Abdallar hakkında olduğu gibi diğer Alevî-Bektaşî zümrelere dair pekaz tatmin edici tetkikler yapılmış ve yayılmıştır. Bunlar arasında: Merhum Baha Said'in Türk Yurdu'nda Bektaşî ve Sofuyan Aleviler; Besim Atalay'ın Bektaşilik ve Edebiyatı kitabı ve Profesör Köprülü Oğlu Fuad'ın kitap ve makaleleri ve bilhassa mumaileyhin "Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi" adlı tamamlanmamış, elimizde bir nüshası bulunan fasikülündeki "Abdallar" maddesi oldukça kandırıcı mahiyette sayılabilir. Fakat bu ansiklopedide Abdalların etnik hayatı ilmi menbalara istinaden çok iyi işlendiği halde sosyal ve mistik hayatları hakkında benim o zamanki natemam neşriyatımdan faydalanılarak kazıyeyi tahkim etmişlerdir. Bütün bu mevzular hakkında şu naçizlerinin atamlarımdan mevrus nisbet ve salahiyetim dolayısıyla en ince teferruatına kadar vukuf sahibi olduğumu iftiharla arz ederim. Bunu açıklamaklığımdaki maksat ise yaşımın elliye aşmış olması ve bilgilerimi toplu bir halde neşre maddi imkan bulamayışım endişesidir.

Her ne ise mevzumuzu gelelim: Konya civarında vakitle göçer, konar iken şimdi yerleşmiş olan Abdalların büyük Dede ocağından birisi Kara Yağmur ocakzadeleridir. Bunlardan bir kısmı da Antalya'nın Zeytinköyünde otururlar. Konyaya gelmişken Konya merkezinde Yeni Mahallede yerleştiklerini öğrendiğim Kara Yağmuroğlu Hasan Dede ve Haydar Pekaşıklar'a uğradım. Taşdıkları Yağmur, Kara Yağmur adları dolayısıyla Karaşamanları bana

hatırlatan ve esasen Türk Mitolojisinde "Yeda Yeşim" taşıyla icabında sihir ve efsun yaparak yağmur dahi yağdıran Şaman ocakları bulunduğunu bildiğim için Abdalların bu Dede ocağında bir kutsallık veçhesi olduğunu da tespiti muvaffak oldum.

.....

Abdallar, Türkmendir. Yörükler, Tahtacılar gibi göçebelikten şimdi yarıgöçebelğe girmişlerdir.

Konya'da Yağmur oğullarından başka kenar mahallede oturan Bulduk oğullarına tabi 50-60 hane vardır.

Bunların dedeleri Hacı Bektaş'a yakın Kümbet köyünde Buldukoğlu Zeynel Seyid Cemalettin adlı zevattır.

Bunlar esasen Abdal Musa'ya tâbi olup elleri Hacı Bektaş'tadır. Şu ciheti iyice aydınlatalım ki Abdalların çingenelerle hiç ilgileri yoktur. Bunların cümlesi Alevi-Bektaşî diğer Aleviler gibidir.

Türkiye'deki Abdalların etnik durumları:

.....

Carcarlar: 1) Yağmurlular; 2) Bulduklar.

Bunlar esasen Abdal Musa'ya tabi olup elleri Hacı Bektaş'tadır. Konya, Antalya, Silifke, Çukurova taraflarında bulunur.

Tozlular:

Aksaray'ın Kümbetir köyüde Tozluoğlu Mustafa Dedeye ve bunlar vasıtasıyla Hacı Bektaş'a bağlıdır." (Kumahmedoğlu, 1948, ss. 30-31).

M. Şakir Ülkütaşır, Naci Kum ile aynı tespitleri yapmaktadır. Ülkütaşır da alan çalışmalarından derlediklerini kısa bir pasaj ile kaydetmiştir.

"Abdallar, soy itibariyle Türkmendirler. Bugünkü Anadolu Abdalları - Tahtacılar, Çepniler daha doğrusu bütün Anadolu Kızılbaşları gibi Babai Türkmenlerinin bakiyeleridir. Binaenaleyh bunların, dili ve soyu bütün bütün başka olan Çingenelerle akraba veya yurt tutmuş Çingene gibi telakki etmek katiyyen doğru değildir. Halk bunları elek, sepet yapmak; bir kısmı da göçebe olmak bakımından Çingene addeder. Mesela: Abdallara Güney Anadolu'da "Çingene", Doğu Anadolu'da "Elekçi" derler. Kuzey Anadolu'da ise Elekçi daha çok Gregoryen Ermeni Çingenelerine denilir. Konya ve dolaylarında da Abdallara "Carcar" adı verilir (Halk dilinde Carcar "İlahi söyleyerek dilenen" kimseye derler; dilenci derviş demektir). Binaenaleyh, halkın -aslında - Türk soyundan olan - Abdallar hakkındaki bu umumi ve pek basit telakki tarzı, ilmi bir mana ve mahiyet taşımaktan çok uzaktır." (Ülkütaşır, 1968, s. 251).

"Abdallar - öteki Anadolu köylü sofiyan sürekliliği ve Bektaşileri gibi-vaktiyle Hacibektaş -merkezindeki Çelebi'leri, Dede-Baba'ları manevi metbu sayarlardı. Abdal Dedeleri, Hacibektaş Çelebisinden izin almadan yapamazdı. Bununla beraber, Konya ve Adana gibi merkezlerdeki büyük Dedeleri vasıtasıyla Çelebilere yaklaşabilirlerdi. Konya'daki "Kara Yağmur Dede" Horasan soyuna bağlı ve kutsal sayılan bir ulu kişi olarak tanınmıştır. (Ülkütaşır, 1968, s. 255).

Konya'daki Carcarlar hakkında Rus Oryantalist V. A. Gordlevskiy müstakil bir makale yazmıştır (Gordlevskiy, 1927, ss. 108-113; Gordlevskiy, 1962, ss. 426-431). Bu makalesinde yazar, Carcar isimli bir mahalle olduğunu, bunların Yozgat tarafından geldiklerini ve bir kısmının da Aksaray'ın Kümbet köyüne de yerleştiklerini aktarmakta, Carcar topluluğunun Hacı Bektaş

Veli'yi büyük pir kabul edip bağlı olduklarını da belirtmektedir. N. Musalı, Gordlevskiy'nin Anadolu inançları hakkında verdiği bilgileri ele aldığı bir bildirisinde adı geçen araştırmacının Carcarlar üzerine yazmış olduğu makaleyi de kısaca özetlemiştir (Musalı, 2012, s. 163).

2. V. A. Gordlevskiy'nin Hayatı ve Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış

Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy, Jülyen takvimle 25 Eylül (Gregoryen takvimiyle 7 Ekim) 1876 yılında o zamanlar Rusya'ya tâbi olan Finlandiya'nın Sveaborg kasabasında doğdu. Helsingforts'ta (Helsinki'de) lise öğrenimini tamamladı. 1895-1899 yıllarında Moskova'daki Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü'nde lisans eğitimi aldı. Ardından Moskova Üniversitesi'nin Tarih ve Filoloji Fakültesi'ne girerek 1904 yılında burayı da bitirdi. Mezun olduktan sonra Anadolu ve Suriye'ye iki yıl süren bir gezi gerçekleştirdi. Daha sonra ise Fransa'ya giderek, Paris'teki Collège de France'de ve Sarbonne Üniversitesi'nde literatür çalışması yaptı. 1907 yılından itibaren Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü'nde Türk dili ve Türk edebiyatı tarihinden ders vermeye başladı. 1910 yılında tezini savundu. 1916 yılında doçent, 1926 yılında ise profesör unvanını aldı. 1929 yılında Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nin muhabir üyesi, 1946 yılında ise asıl üyesi seçildi. 1948'e kadar Moskova Şarkiyat Enstitüsü'nde (eski Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü'nde) çalıştı. 1948 yılından vefatına kadar Akademi'nin Şarkiyat Enstitüsü'nde Yakın ve Orta Doğu Ülkelerinin Dilleri ve Edebiyatı Bölümü'ne başkanlık yaptı. 10 Eylül 1956 yılında Moskova'da vefat etti.

Gordlevskiy, "Yeni Osmanlı edebiyatına dair özetlemeler" (1909 ve 1912), "Osmanlı halk nağmeleri" (1909), "Osmanlı rivayetleri ve efsaneleri" (1912), "Osmanlı halk edebiyatı numuneleri" (1916), "Türk dili ders kitabı" (1916 ve 1924), "Osmanlı edebiyatından seçmeler" (üç ciltte, 1923-1925), "Türk dili grameri" (1928), "Hoca Nasreddin fıkraları" (1936), "XVI. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'nin iç durumu" (1940), "Anadolu Selçukluları Devleti" (1941) gibi önemli eserlerin müellifi, Türkçe sözlüklerin (1931, 1938, 1945) editörüdür. "Etnografiçeskoye Obozreniye" ("Etnografik Bakış"), "Russkaya Mısl" ("Rus Düşüncesi"), "Jivaya Starina" ("Yaşayan Tarih"), "Drevnosti Vostoçniye" ("Doğu Asarıatıkası"), "Noviy Vostok" ("Yeni Doğu"), "İzvestiya Akademii Nauk SSSR" ("SSCB Bilimler Akademisi'nin Haberleri"), "Trudı Moskovskogo Gosudarstvennogo Universiteta" ("Moskova Devlet Üniversitesi'nin Eserleri"), "Sovetskoye Vostokovedeniye" ("Sovyet Şarkiyatçılığı"), "Zapiski İnstituta Vostokovedenii" ("Şarkiyat Enstitüsü'nün Yazıları"), "İzvestiya Obşestva Obsledovaniya i İzuçeniya Azerbaydjana" ("Azerbaycan'ı Tetkik ve Tettebbu Cemiyeti'nin Haberleri") dergilerinde vs. mecmualarda çok sayıda makaleleri basılmıştır. Ayrıca kendisi bazı Rus yazarların eserlerini Türkçe'ye çevirerek Türkiye'de ve bazı Türk yazarların eserlerini Rusça'ya çevirerek, Rusya'da yayımlamıştır (Bertels, 1953, ss. 5-9; Baskakov, 1953, ss. 10-34; Akpınar, 1996, ss. 114-115; Musalı, 2013, ss. 76-79).

Gordlevskiy'nin araştırmalarının esas konularını Türk dili ve edebiyatı, Türkiye'nin tarihi, kültürü ve halkbilimi teşkil etmektedir. Birkaç kez Türkiye'yi ziyaret etmiş, burada alan araştırmaları yürütmüştür. Ünlü Rus

Arabisti İ. Y. Kraçkovskiy onun Rusya'da "Türk dili ve edebiyatının en iyi bilicisi" olduğunu ifade etmiştir (Kraçkovskiy, 1947, s. 3). Gordlevskiy'nin "Seçkin Eserleri" 1960-1968 yılları arasında Rusya'da dört cilt hâlinde yayımlanmıştır. Bu eserlerin çoğunluğu Türkiye'nin Orta Çağ ve Yeni Çağ'daki politik, kültürel, sosyal ve ekonomik tarihi, Türk halkının yaşam tarzı, gelenekleri, destanları vs. üzerine yaptığı çalışmalardan ibarettir. Söz konusu eserlerin arasında Anadolu'nun dinî hayatıyla ilgili (özellikle de Alevilik-Bektaşılık konusunda) makalelerin sayısı da az değildir.

Gordlevskiy'nin eserlerinin tercümesi, neşri ve tanıtılması bağlamında Türkiye'de daha önce bazı çalışmalar yapılmıştır. Öncelikle M. F. Köprülü, yazarın Sivas vilayetindeki Anşabacılı topluluğu üzerine 1926 yılında Leningrad'da basılmış olan makalesini Türkiye'de tanıtmıştır (Köprülü, 1927, ss. 3-4). A. Caferoğlu ise bahse konu Rus bilim adamının Buharalı Bahaaddin Nakşebend üzerine yazmış olduğu makaleyi bir yazısında değerlendirmiştir (Caferoğlu, 1936, ss. 361-364).

A. Yaran, yazarın ilk kez 1941'de yayımlanmış olan "Anadolu Selçukluları Devleti" isimli kitabını Türkçeye çevirmiştir (Gordlevskiy, 1988, s. 346). A. Yaman ise adı geçen araştırmacının Alevilik-Bektaşılık üzerine incelemelerini bir makalesinde değerlendirmiştir (Yaman, 2005, ss. 70-74). N. Musalı, Rus müsteşirinin Güney Azerbaycan'da (Makü yöresinde) yaşayan Karakoyunlu topluluğu üzerine yazmış olduğu makaleyi Türkçeye çevirmiş (Gordlevskiy, 2011, ss. 371-430), ayrıca bir bildirisinde de aynı akademisyenin Anadolu'nun dinî hayatı konusunda kaleme aldığı eserleri tanıtmıştır (Musalı, 2012, ss. 152-171).

T. Omorov, V. A. Gordlevskiy'nin Anadolu Selçukluları Devleti üzerine tetkiklerini bir bildiri kapsamında değerlendirmiştir (Omorov, 2014, ss. 629-636). M. Dıykanbayeva ve A. Kiran ise yazarın Türk meddahları üzerine bir makalesini çevirmişlerdir (Gordlevskiy, 2014, 291-316). V. Musalı, farklı sempozyumlarda V. A. Gordlevskiy'nin Türkiye ile ilgili izlenim ve hatıraları, burada yaptığı derlemelerle ilgili bildiriler sunmuştur (Musalı, 2022, ss. 305-307; Musalı, 2018, ss. 37-55). H. Yusifova da adı geçen Rus akademisyenin Ankara'dan derlediği halk rivayetlerini bir bildiri kapsamında tanıtmıştır (Yusifova, 2018, ss. 54-71). Gordlevskiy çalışmalarına bir yenisini ekleyen V. Musalı, Gordlevskiy'nin İstanbul izlenimlerini ele aldığı müstakil bir yayın daha yapmıştır (Musalı, 2019, ss. 33-48). F. Beyler ise bir makalesi kapsamında alt başlık halinde Gordlevskiy'nin Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilikle ilgili tespitlerini ele almıştır (Beyler, 2020, ss. 108-109).

Gordlevskiy, Türkiye'nin pek çok kenti gibi Konya'da da bulunmuş, burada saha araştırmaları yapmıştır. Onun bu faaliyetlerinin sonuçlarını içeren yayınlarından birisi de Carcarlar üzerine kaleme alınmıştır. İlk kez 1927 yılında SSCB Bilimler Akademisi Raporlarının şarkiyat serisinde neşredilen söz konusu makale, 1962 yılında akademisyenin *İzbranniye Soçineniya [Seçkin Eserler]*'inin III. cildinde tekrar yayımlanmıştır (Gordlevskiy, 1927, 108-113; Gordlevskiy, 1962, 426-431). İçeriğindeki birtakım hatalara ve yanlış değerlendirmelere rağmen Carcarların anıldığı çalışmalar arasında özel bir yeri olan bu makalenin Türkçeye

çevrilmesini önemli bulduk. Eserin orijinalinde olduğu gibi çeviri sırasında da Gordlevskiy'nin atıf yaptığı kaynakları ve kendisinin bazı yorumlarını dipnotlarda ifade ettik.

3. V. A. Gordlevskiy'nin "Konya'da Carcarlar" Başlıklı Makalesinin Türkçe Çevirisi

Konya şehrinin kenarında, hapishanenin arkasında kırk evden oluşan bir mahalle vardır. Bu mahallenin ahalisi diğerlerine kapalı, izole bir şekilde yaşıyor. Konyalılar onları aşağılıarcasına Carcarlar veya Abdallar diye tanımlıyorlar.

Carcar kelimesinin somut anlamı belli değildir. Halk etimolojisi bu kelimeyi bazen söz konusu mahalleden sık sık duyulan gürültü patırtı ile açıklamakta, bazen de bu kelimenin onların (mahalle halkının) sevdiği bir uğraş alanı olan hırsızlıkla veya at çalmakla bağlantılı olduğunu belirtmektedir.¹ Abdal terimine gelince ise bu ifade mahallelileri tanımlamak için birincil (sufi) anlamında kullanılmıyor.² Türkler arasında Abdal kavramı, gittikçe ahmak³ anlamında kullanılmaya başlamıştır. Bu kavramın yeni anlamı, kendisine açılmış olan bir sırrı enayice diğerleri ile paylaşan kişileri ifade ediyor. Abdal kelimesi hem de çingene ve avare sözcüklerinin eş anlamlısıdır.⁴

Mahalle sakinleri gerek Carcar gerekse de Abdal diye isimlendirilmelerinden hoşlanmıyorlar. Carcarların kendileri kendilerini

¹ Carcar kelimesi "boşboğaz", "geveze" anlamlarını (Sami Bey'in sözlüğüne bkz.) içermenin yanı sıra "karpisleri olan yaramaz çocuk" manasına da geliyor. Ayrıca bu kelime "karga" diye de anlamlandırılıyor. Zira bu kuş öterken "car-car" diye bir ses çıkarıyor. Bunu bir diğer aşağılama aracı olan "cav-cav" ifadesi ile karşılaştırabiliriz. Bkz. *Etnografîşeskiye obozreniye*. Moskova, 1910, No. 3-4, s. 204.

² Bir hadise göre Abdalların sayısı kırktır. Kırklar (الابدال اربعون) daima yeryüzünü gezip dolaşıyorlar ve insanları belalardan kurtarıyorlar. Tıpkı Hızır gibi onlar da görünmezdirler. Onlar daima insanlardan saklanmalıdırlar. Bunlara Ricâl-i Gâib derler. Fakat bazen sanki ahmaklık yaparak kendilerini açığa çıkarıyorlar. Bunlar velidirler, keramet gösteriyorlar ve bu, onların simgesidir. Sa'dî kendisinin *Bostan* isimli eserinde (bkz. Kanpur baskısı, III. bölüm, s.216) şöyle der: "Ki Abdâl ber âb ü âteş reved" (Abdal olan kimse su ve ateş üzerinde yürür). Onlardan birisi ölünce yerine bir başkası geçiyor (bu terimin "bedel" kökünden oluşması da buradan kaynaklanmaktadır). 1221'de vefat etmiş olan yaşlı bilgin Hoca Fakih'in Konya dışındaki mezarı üzerinde şöyle yazar: "Melikü'l-abdâl ve seyyidü'l-meczûbîn" (Abdalların meliki ve mezcubların efendisi). Bu konuda bazı örnekler için XIV. yüzyıl yazarı Eflâkî'nin eserine (Konya abdali Şemseddin Tebrizî vd.) bakılabilir: Cl. Huart. *Les saintsdes derviches tourneurs*. Paris, 1918-1922, t. I, p.168; t. II, p.131; Aşıkpaşazade'nin eserinde (s. 205) de "Abdâlân-ı Rûm" ifadesi geçiyor. Ayrıca J. Goldziher'in *Encyclopédie de l'Islam* için yazdığı maddeye (Leyde-Paris, 1908, vol. I, p.69) bakınız.

³ Veya "budala", hatta "budalak" diye.

⁴ Bu arada Türkiye'de göçebelik resmen yasaklandığı için Abdallar yerleşik hayat tarzını benimsiyorlar ve çiftçilikle uğraşıyorlar. Konya'da eski öğretmen Zeki'nin bana söylediğine göre onlar Konya ile Niğde arasında bulunan Yahyalı nahiyesinde, Adana civarındaki Silifke'de ve Sivas vilayetine bağlı Kangal'da yaşıyorlar. Bunları söyledikten sonra o, Abdalların genel olarak Kızılırmak havzasında yaşadıklarını da sözlerine ekledi. Belki de o, bunu söylerken Abdalların yaşadıkları yerlerle Kızılırmak'ın meskûn oldukları yöreleri birbirine karıştırmıştır. Konya vilayetine bağlı Seydişehir'i'nde de Abdallar vardır; ben bir defasında Konya pazarında bir kadına rastlamıştım. Bu kadın, hasta kocasını ziyarete gelmiş ve şehirden yarım saatlik yürüme mesafesinde kendi çadırını kurmuştu. Belli ki bu durumda eski içgüdü ön plana çıkmıştı.

Alakeçili oymağından olan Yörükler (yani göçebe Türkler) olarak tanımlıyorlar. Onlar önceleri Yozgat yakınlarında (Ankara'dan doğuda) yaşıyorlardı. Sonraları güneye doğru hareket ederek, Aksaray yöresindeki Kümbet'e kısmen yerleşerek, yüz haneden oluşan büyük bir köy meydana getirdiler. Bunların diğer kısmı ise uzun zamandan beridir ki Konya'ya yerleşmiştir ve bunların arasına zaman zaman Kümbet'ten gelen bazı göçmenler katılmaktadırlar.

Herkesin kendilerine güldüklerinin farkında oldukları için onlar Ankara'ya bir dilekçe göndererek, mahallelerinin isminin değiştirilmesini istemişlerdir. Onlar şöyle diyorlar: "Biz de buradaki herkes gibi Türk'üz, düzenli olarak vergilerimizi ödüyoruz, orduya asker veriyoruz vs. Bu nedenle de bizi diğer insanlardan farklılaştırmak için hiçbir sebep yoktur". Kendi evinde bir Carcar'ı misafir etmek isteyen bir kimse onun gururuna dokunmamak için bu kelimeyi ağzına almaktan titiz bir şekilde kaçınmakta ve onların mahallesinden söz ederken orayı Ceranlar Mahallesi veya Dervişan Mahallesi yani Dağ Keçileri Mahallesi veya Dervişler Mahallesi diye isimlendirmektedir (muhtemelen bu durumda derviş kelimesi yoksul anlamında kullanılır).

Carcarlar tutucudurlar; muhtemelen onların arasında kendilerini komşularından uzaklaştıran âdetlerin ve ayinlerin varlığı devam ediyor. Her hâlûkârda dünyayı az çok tanımış olan her bir Carcar artık mahalleden çıkıp gitmeye çalışıyor. Fakat onlar dış dünyaya kapalıdırlar ve bu konuda azıcık bilgi elde etmek nasip oldu. Hoca Carcar Zeynel'in oğlu olan okul öğretmeni Nuri akrabaları ile ilişkisini kesmiştir ve mahalleden kenarda yaşamaktadır. Ben onunla Carcarlar hakkında konuştuğumda o, bu konuda hiçbir şey bilmediğini söyledi. O, artık onlardan utanıyor, belki de korkuyor. Beni kendi evine davet eden genç bir Carcar da ona sorular sorduğumda bana korkulu (çekingen) ve dikkatli (ihtiyatkâr) bir şekilde bakıyordu. O, yarım bir eğitim almasına rağmen Carcarlar arasında artık canı sıkılıyordu ve daima onların karanlık ve cehalet içinde kaldıklarını ima ediyordu. Onun bu tutumunun, kendi hayatını diğer şehirliler gibi kurmaya yönelik doğal isteğinden mi yoksa fanatik görünümünü muhafaza eden mahallenin bu durumundan bıkmışından mı kaynaklandığını bir türlü belirleyemedim. Carcarlar konusunda birtakım bilgilere (bunların arasında bazı tarafgir yaklaşımların olması da mümkündür) erişmemi, ticaret hayatını okula tercih eden eski öğretmen Zeki'ye borçluyum. O, bu konuya merak sarmış ve boş vakit buldukça Carcarlarla uğraşmayı amaç edinmişti.

Benim gözlemediğim kadarıyla Carcarların (gerek yetişkinlerin gerekse de çocukların) fiziksel tipi, onların komşularının tipinden apaçık farklıdır. Onlar, suratlarının son derece esmer oluşuyla ilk bakışta Çingeneleri anımsatıyorlar. Carcarların hızlı ve serbestçe konuşmalarında yine de zor anlaşılabilir ve kavranılmayan bazı ayrıntılar vardır. Bu gibi hususlar Türkçenin onların kendi öz dilleri olmadığını ve onların bu dili sonradan benimsediklerini (kabullendiklerini) göstermektedir. (Bu arada onların konuşurken kelimeleri yadıklarının belirtelim).

Onlar neredeyse aynı Türkler gibi giyiniyorlar. Onların erkekleri eskiden passementerie (sırma şerit) severlerdi. Onların pantolonlarının

paçaları dardı. Kadınlar dört etek diye isimlendirilen üst elbise giyerlerdi. Onların kadınlarının şalvarları şimdi bile farklı bir biçimde dikilmektedir. Şöyle ki onların şalvarlarının paçaları arasında "peyik" veya "don ağı" denilen kısım olmuyor.⁵

Onların dış görünümü kirlidir. Buna rağmen evlerinin erkek kısmı (selamlık) nispeten temizdir. Son derece sağlamdırlar. Soğuk ve açlıkla kolayca baş edebilir ve üç gün boyunca yorulmadan yürüebilirler.

Bir defasında yolda iken bir Carcar'la konuşmuştum ve bir bakın o, bana ne anlatmıştı. Onların düğün âdetleri sanki farklılık göstermiyor. Gelin damadın evine yaklaştığı vakit aradaki farklılık ortaya çıkıyor. Bu zaman gelinin üzerine üzüm,⁶ para, buğday taneleri atıyorlar. Önceleri ise; "Darısı oğlunun (veya kızının) başına olsun!"⁷ şeklindeki hayır duadan belli olduğu üzere darı da atıyorlardı.⁸

Damadın evinin kapıları kapalı oluyor ve gelin onları ayağıyla vurarak açıyor. Sonra olaylar geleneksel bir tarzda geliyor. Gelini odaya götürüyorlar. Orada onu yengeler karşılıyorlar. Onlar onun için hediyeler isteyerek, onun yüzündeki örtüyü kaldırıyorlar. Sonunda gençler baş başa kalıyorlar ve hoşmerim diye isimlendirilen tatlı yiyorlar. Geline kılavuzluk eden sağdııcı uzakta bekliyor ve sonrasında yatak çarşafını alarak misafirlere gösteriyor; havaya sevinç kurşunu sıkılıyor. Fakat burada da Carcarların kendilerine özgü yaşam tarzı ortaya çıkıyor. Şöyle ki yatak çarşafı üzerinde kan izleri görülmediğinde Carcarlar, Allah'ın iradesine itaatkâr bir şekilde tâbi olarak bunu saklıyorlar. Zira onların arasında özgür sevgi yaygındır ve düğün öncesi cinsel ilişki nedeniyle gelini ciddi bir şekilde cezalandırmıyorlar. Ertesi sabah damat gidiyor ve annesine babasına şükranlarını sunuyor.

Çocuk doğduğunda onu tuzla ovuyorlar;⁹ ağzına da tuz koyuyorlar ve bu, onun bedeninin kötü kokmaması için yapılır. Üç gün boyunca ebe kadın, yeni doğum yapmış olan annenin yatağı yanında nöbet tutuyor. Her gün ipe düğüm vurmak suretiyle doğum gününden kaç gün geçtiğini işaretliyorlar. Kırk günden sonra anneyi ve bebeği yıkanmaları için banyoya götürüyorlar. Çocuğun hastalanmaması için onun bedeni üzerine sıcak iğne dokunduruyorlar ve yaraların yerini tuzla dolduruyorlar. Bir evde birisi ölünce komşular yemek getiriyorlar.¹⁰

⁵ Tahtacılar da aynı durumun gözlemlendiği anlatılmaktadır.

⁶ Türkiye'nin bazı yerlerinde hâlâ misafiri üzümle karşılıyorlar.

⁷ Burada 3. şahıs zamiri ekinin kullanımı (belirginlik anlamında mıdır?) ve 2. şahıs zamiri ekinin ifadesi karakteristiktir.

⁸ Gordlevskiy, V. (1914). "Osmanskaya svadba", *Etnografiçeskoye obozreniye*, No. 3-4, s.1-61. Ayrıca A. Vefik Paşa'nın atasözleri külliyatına (ss. 174, 208) bakınız. Belki de yukarıdaki deyimde yer alan garip 3. şahıs zamiri ekinin gizemi, "Karısı olmayanın darısı başına" şeklindeki atasözünde saklıdır. Gelinin üzerine tahılların serpiştirilmesi geleneği Hindistan'dan geliyor. Th. Zachariae. (1920). *Zachariae Kleine Schriften Zur Indischen Philologie*. ss. 215,392. Adı geçen eserde konuya ilişkin literatürün künyeleri de yer almaktadır.

⁹ Gordlevskiy, V. A. (1910). "Rojdeniye rebyonka i ego vospitaniye", *Etnografiçeskoye obozreniye*, No. 3-4, s. 168, madde 8. Türkmenlerde bu işlem, "çabucak boy atsin" diye gerçekleştiriliyor. Bkz. Farforovskiy, S. (1909). "Narodnoye obrazovaniye sredi kočuyuşix plemen Severhogo Kavkaza", *Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosveteniya*, IX, s.17.

¹⁰ Bu, yalnız Carcarlara özgü bir âdet değildir.

Carcarlar Hızır İlyas gününü kutluyorlar. Bu esnada onlar evi tertemiz yaparak suya gidiyorlar ve "Hızır'ı su başında bulalım" diyerek, orada "dirlik suyunun" sahibi olan ihtiyarı göreceklerini umut ediyorlar.¹¹

Şehirde yaşayan Carcarlar arasında geleneksel olarak Çingenelere özgü olan eski uğraşlar kalmaktadır. Bunlardan birisi sepet dokumacılığıdır. Fakat onlar daha çok ikinci el alış veriş ile uğraşiyor, daima at alıp satıyorlar (yani cambazlık yapıyorlar). Köy yerine uğradıklarında ise hatta at hırsızlığı yapıyorlar. Onlar ikinci el alış veriş konusunda şaşırtıcı derecede heveslidirler. Bir keresinde ben, yolda iken bir Carcar'a rastladım. O, pazardan zayıf ve bitkin bir atı almış getiriyordu. Fakat konuştuğumuzda belli oldu ki o, bunu işlerinde kullanmak üzere değil, besleyerek daha pahalı bir fiyata satmaktan ötürü almıştır.

Carcarlar sünnet işlemini de gerçekleştirmektedirler. Onlar sünnetçidirler. Bu hizmetlerinin karşılığında düşük bir ücret talep ettikleri için Türkler sık sık onları sünnet yapmaya davet ediyorlar. Sünnet, Abdalların mesleğidir. Ankara'dan kuzeyde iki üç yaşında çocukları Haymana nahiyesinden olan Abdallar (hem de beceriksiz bir şekilde) sünnet ediyorlar. Çocuklar onları görür görmez onlara gülüyor ve onlarla alay ediyorlar.¹²

Carcarlar müzik ve danslara olan sevgileriyle de ün kazanmışlardır.¹³ Onlar saz çalıyorlar ve eğlenceli bir şekilde mâni söylüyorlar. Onların düşünlerinde her zaman kadınlı erkekli dans ediliyor ve onlar sık sık hokus pokus gösteriyorlar. Şöyle ki dansör kendi kafasına yiyeceklerle dolu bir tepsi koyarak dans ediyor. Onların arasından sık sık köçekler de çıkıyorlar. Bunlar kadın kılığına girerek sergiledikleri danslarla sarhoş kitleyi eğlendiren erkeklerdir.

Carcar kadınlar erkeklerden saklanıyorlar. Fakat önceleri onlar sık sık şehre çıkar, dilenir ve fal bakarlardı.

Resmî olarak Carcarlar Sünnidirler ve onların mahallesinde küçük, sade bir cami var. Caminin içinde ahşap parmaklıklarla çevrilmiş olan bir mezar bulunmaktadır. Buraya, Carcarların iddialarına göre Celaleddin Rûmî'nin muasırı olan Ezeli Sultan Baba gömülmüştür.¹⁴ O, zengin bir insandı, fakat onun Kumköprü'ye kadar uzanan vakıfları kaybolmuştur. Mezarın üzerinde 1001 taneli uzun ve büyük tespihler asılıdır. Bir Carcar'ın başı belaya girince ona sadaka olarak mumlar (yarım veya bir okka) veya kurbanlık horoz vadediyor, bunun karşılığında da Ezeli Sultan Baba ona yardım ve kurtuluş bahşediyor. Pazartesi¹⁵ ve Cuma günlerinde Carcarlar Allah'ın ismini "Ya Allah, Ya Allah, Ya Allah!" şeklinde söyleyerek onun mezarı başında zikir yapıyorlar. Kenarda, mezarın arkasında büyük

¹¹ İstanbul'daki Çingeneler de 23 Nisan gününü bayram olarak kutluyorlar ve hep birlikte Kâğathane'ye gezmeye gidiyorlar.

¹² Gordlevskiy, V. (1925). *Osmanskaya xrestomatiya*. Çast II. s. 89-90.

¹³ Onlar arasında "Gili bahar", "Orta", "Kırma" gibi mâniler meşhurdur. Benim eski tanıdıklarımın Hamdizade Ragıp'ın oğlu olan genç Hamdi onların mânilerinin birinden şu ilginç koro kısmını benim için seslendirdi: "Hey malamatta, kızlar bata, fırlayın, fir far Leyli".

¹⁴ Ancak camideki mezar taşının bir kalıntısı üzerinde 946 (1540) tarihi yer almaktadır.

¹⁵ Pazartesi günü Muhammed gökyüzüne miraç seferini gerçekleştirmiştir.

(kapsamlı) yuvarlak bir masa vardır. Bu, törenlerde (düğünlerde vs.) kullanılan doğru tarzı alçak bir masadır.

Lakin Carcarların dış görünümünden, özellikle de ağızlarının üzerine doğru sarkan uzun bıyıklarından görüldüğü üzere onlar Sünnilerden uzak durmakta ve Hacı Bektaş'a – Tarik-i Nazenin'e yani Bektaşîlere doğru eğilim göstermekte, Türkleri (Sünni Türkleri – çev.) yezid olarak görmektedirler. Onlar; Ali, İsmail, Kamber (Ali'nin kölesi) gibi Şii isimlerini seviyorlar, onlara Hacı Bektaş'tan gelen babanın hizmetkârını sadece Kamber diye isimlendiriyorlar. Yani bu durumda hususi isim, umumi isim yerine kullanılıyor. Bize evde kahve ikram etmiş olan Sünnetçi İsmail'in kızının adı Dudu idi.

Carcarlar sanki bir kardeşlik topluluğudurlar. Yaşlı kadınlar onlar için "ana"dır. Antalya civarındaki Abdal Musa Tekkesi'nin mürşidinin eşi hakkında bir hoca saygıyla "Sultan ana" demektedir. Genç kadınlar ise "baci"dırlar. Onlar kendi komşularının hanımlarına da bu şekilde hitap ederler.

Aşağılayıcı Abdal lakabı, onların Bektaşî olduğuna işaret etmektedir.¹⁶ Belli ki bu, etnografik bir terim olmayıp, dinî bir terimdir. Osmanlılar Çingeneleri bu şekilde isimlendirerek, onların Sünni olmadıklarını göstermek istiyorlar.¹⁷

Her sene Hacı Bektaş Tekkesi'nden (bazen de Abdal Musa veya Battal Gazi tekkelerinden) sonbaharda baba gelirdi. Onu gösterişli bir şekilde karşılar ve yedirirlerdi. O, üç gün boyunca Carcarlar arasında kalır, tekke için sadakalar toplardı. Kendilerini dervişane tarzda "canlar" diye isimlendiren Carcarlar gösterişli bir dua ayini düzenlerdiler. Erkeklerden ve kadınlardan oluşan Ehl-i Cem büyük bir odada bir araya gelir, babanın elini öperlerdi. Baba da onlara şu şekilde öğütler verirdi: "Haram lokma yeme! Yasak bir işi yapmak için şalvarının bağını çözme! Sinsi olma! Başkasının malını çalma!"

Âdet üzere babaya bir kız verilir. Eğer bu kız doğum yaparsa, onun doğuracağı çocuk kutsal oluyor ve ona Emirze, Emirzade yani emirden doğma, emirin çocuğu adı verilir.

Bu esnada (cem sırasında) Carcarlar arasında güya seks partisi yapılıyor, esrar içiliyor, coşku yaşanıyor. Zaman zaman onların vahşi çığlıklarını duyan komşuları, kesin bir tavırla onların topluca zina yaptıklarını söylüyorlar.¹⁸

Carcarların her bir hanesi Hacı Bektaş Tekkesi'ne "on iki imamın adına", her imam için birer kuruş hesabıyla toplam 12 kuruş ödüyor. Hacı Bektaş'ı ziyaret eden kişiler ise Hacı unvanını alıyor. Bu durumda Mekke'ye zorlu hac yolculuğunun yerini daha kolay bir imtihan almış oluyor.

¹⁶ Jakob, G. (1908). *Beitrage zur Kenntnis des Derwisch-Ordens der Berktaschis*. s. 18. Bununla beraber G. Jakob'un kanaatine göre, söz konusu terim özel olarak sadece Bektaşîlere ait değildir. Bkz. "Türkische Bibliothek", Bd. 17, s. 68, Anm. 2.

¹⁷ Benim Makü civarındaki Tazekend'de duyduğuma göre Urmiye'de Ali-İlahi adlı cemaatin Abdalbeyi diye isimlendirilen bir kolu bulunmaktadır.

¹⁸ Gordlevskiy, V. (1916). "Religioznye iskaniya v Maloy Azii", *Russkaya misl*, No. 11, s. 85.

Onlar Muharrem ayının on iki günü boyunca ciddi bir şekilde oruç tutuyorlar (su içmiyorlar). Gündüzleri sırasıyla komşuların evlerinde toplanıyorlar ve mersiye yani Kerbela'da Hüseyin'in çektiği sıkıntılar hakkında şiirler okuyorlar. Fakat bu konuda susuyorlar ve onlara sorulduğunda kısa bir şekilde şöyle cevap veriyorlar: "Sıramıza katıl, o zaman bilirsin" ("Gir de gör").

Sünni Türkler onlara hakaretle bakıyorlar; Carcarların kestikleri hayvanın etini yemiyorlar, onlarla evlenmiyorlar. Fakat son zamanlarda bu durum biraz değişmeye başlamıştır. Genel olarak bir Osmanlı'nın gözünde Carcar dinsiz ve ateisttir ve onların gerek Hıristiyanlığa gerekse de İslâmîyet'e nefret ettikleri konusunda bir atasözü vardır.¹⁹

Carcarlar arasında eğitim seviyesi düşüktür. Onların hocası şimdi Derviş İsmail adlı bir Kürt'tür. Bu hocanın dedesi Ahmed uzun zaman önce, geçen asrın ortalarında sıkı ve ilginç bir adam olan Kel Hasan Paşa'nın valiliği döneminde buraya Diyarbakır'dan gelip yerleşmiştir. Önceleri Hoca İsmail eşkıyalık yapardı. O, şimdi bile konuştuğunda küçük gözlerinden keskin bakışlarla bakıyor. Sonraları o, pişman olmuş, akli fikri aydınlanmış ve kendini Hacı Bektaş'a hizmet etmeye adayarak molla olmuştur. Onun mülkiyetinde olan ve daha babasının dikmiş olduğu üzüm bahçesi caminin yanı başında bulunmaktadır. Nedense ilk başta ben onun nezdinde kendime güven oluşturabildim ve o, beni davet ederek, Carcarlar hakkında artık diğerlerinden duymuş olduğum bilgileri verdi. Fakat çok geçmeden o, benden kuşkulandı ve bizim arkadaşlığımız sona erdi. Ancak bir tesadüf eseri olarak, ben onu Carcarların kendilerine özgü dili konusunda sohbetle çekmeyi başardım ve o, bana Carcarlar arasında var olan birkaç kelimeyi söyledi.

Benim vardığım kanaate göre Carcarların kendilerine özgü dili de onların Çingene kökenli olduklarını ispat ediyor. Onların Osmanlıları ifade etmek için kullandıkları "geben" kelimesi yeterince aydınlatılmaması açısından bana daha ilginç geliyor. Şöyle ki onlar, "gebennere çavlatma" ("Türlere bildirme") diyorlar. Bir Türk'ün daha sonra bana açıkladığına göre bu kelime "cahil" demektir. Fakat aşağılayıcı bir tona sahip bu anlamlandırma sadece bir şeyi yasaklama sırasında duyulur. Acaba söz konusu kelime, külhanbeyleri arasında berber anlamında kullanılan "yebem" ifadesiyle bağlantılı olabilir mi ve bu, Carcarların kısmen kayıtsız kaldıklarını gördüğümüz saç kesimine ve tıraşa olan ilgisizliklerine işaret etmiyor mu?

Bu bakış açısından belki de kılıklı olmayı yani Carcarlar tarafından bıyık ve sakalın kesilmesi gibi Sünni âdetinin uygulanmamasını bildiren Carcar²⁰ lakabının açıklaması kendiliğinden ortaya çıkıyor.

¹⁹ Gordlevskiy, V. (1916). *Obraztsi osmanskogo narodnogo tvorçestvo*. s. 47, atasözü No. 1098. Kırım Tatarları, Çingenelerin dine karşı kayıtsızlığını onların ahmaklığı ile izah ediyorlar: iki cami varmış; birisi taştan, diğeri peynirden yapılmıştı. Çingene düşündü taşındı ve peynirden yapılmış camiyi seçti. Müslüman ise taş camiyi tercih etti. Çingene düşündü ki açıkl olunca cami işime yarayacaktır. Çingeneler camiye girince camiden azıcık parçalar kestiler ve böylece çok geçmeden onlar camisiz kaldılar (bu anekdotu ben, Kuru-Üzen köyünde yaşlı Şaban Aka'dan duymuştum).

²⁰ Miklosich, F. (1877). *Über die Mundarten und die Wanderung der Zigeuner Europas*. VII. Wien, s. 50 (bkz. "dzar").

Benim Hoca İsmail'in ağzından kaleme aldığım kelimelerin listesi aşağıdadır:

- Geben – Türk (Sünni? – çev.), cahil.
- Mek – erkek.
- Sey²¹ – köpek.
- Geder – eşek.
- Göhre – at.
- Nafta – insan, herhangi bir kimse.
- Nafta genne – Hey sen, buraya gel!
- Keşk – kız.
- Mukru – hoca, imam.
- Pıvır – kadın.
- Evişlemiş – kızı alıp kaçırmış.
- Falan afaya gennedin mi? – falan yere gittin mi?
- Hersit – ekmek.
- Keydin mi?²² – yedin mi?
- Çavlatmak – bildirmek, söylemek.

Carcarların yaşam tarzı yıkılmaktadır. Artık gençler yaşlılardan uzaklaşıyorlar. Âdetleri bilenler de susuyorlar ve çok geçmeden bunlar hafızalardan da yok olacaklardır.

Sonuç

Konya şehir merkezinde ve yine Konya'ya bağlı Beyşehir ilçesi merkezinde bir mahallede meskûn Carcarların yaşadıkları mahallelerin adı da Carcar olarak isimlendirilmektedir. Bundan dolayı şehir tarihi kaynaklarında Carcarların yaşadığı bölgeler Carcar Mahallesi isimlendirmesiyle kayıt altına da alınmıştır. Konya ve çevresindeki Carcarlar, Yağmur Ocağının talip topluluklarıdır. Yağmur Baba da Hacı Bektaş Veli Ocağına bağlıdır. Buna göre Yağmur, Pir Ocağı ve Hacı Bektaş Veli de Yağmur Pir Ocağının mürşit ocağıdır. Her iki mahalle günümüzde de mevcuttur ve Carcarlar da her iki yerleşim yerlerinde bulunmakta, Carcar adını da bilmektedirler.

Yapılan literatür incelemesi sonucunda Carcarlar üzerine yapılan tetkiklerin son derece sınırlı olduğu görüldü. Türkiye'de Naci Kum ve M. Şakir Ülkütaşır gibi araştırmacılar, yapmış oldukları saha çalışmaları sonucunda Carcarlar hakkında elde ettikleri bilgileri değerlendirmişlerdir. Ancak Carcarlar üzerine münhasır bir araştırma yürütmüş olan tek akademisyen Rus Türkolog V. A. Gordlevskiy'dir. Adı geçen bilim adamının "Konya'da Carcarlar" adlı makalesi, alanında ilk çalışma olmasına karşın bazı hatalar içermektedir. Şöyle ki Gordlevskiy'nin söz konusu çalışmasında Carcar adlandırmasının kullanılmasına rağmen irfanî bir kavram olarak bu ifadenin terminolojik anlamı açıklanamamış ve Carcarların Abdallarla

²¹ Ben, hocanın Kürt olduğunu bildiğim için ona sık sık bu kelimelerin Kürtçe hangi şekilde ifade edildiğini soruyordum ve Hoca İsmail her zaman Kürtlerin ve Carcarların dilini birbirinden ayırt edebiliyordu.

²² Bunu Çingenecedeki khava (yemek) ile karşılaştırınız. Paspati, A. (1870). *Etudes sur les Tchighianes ou Bohemiens de l'Empire Ottoman*. Constantinople, p. 309.

olan ilişkisi kurulamamıştır. Derlediği sözlü bilgilerin içinde tarafgir yaklaşımların olabileceğini tahmin eden Gordlevskiy, Carcarlar hakkında olumsuz söylentileri ve özellikle de cinsel içerikli suçlamaları eleştiriye tâbi tutmaksızın kendi makalesine almıştır. Ayrıca Rus akademisyen, Türk oldukları bilinen Carcarları okurlara Çingene diye sunmakla hatalarına bir başkasını eklemiştir. Fakat bunların yanı sıra adı geçen araştırmacı, halkbilimi ve din sosyolojisi açısından önem taşıyan bilgiler aktarmayı da başarmıştır.

Kaynaklar / References

- Akpınar, T. (1996). V. A. Gordlevski, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIV, ss. 114-115.
- Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler – I. İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 2, ss. 279-386.
- Baskakov, N. A. (1953). Akademik V. A. Gordlevskiy: filoloq-istorik, *Akademiku V. A. Gordlevskomu k yeqo semidesyatipyatiletiiyu (Sbornik statey)*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, ss. 10-34.
- Bertels, Y. E. (1953). Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy, *Akademiku V. A. Gordlevskomu k yeqo semidesyatipyatiletiiyu (Sbornik statey)*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, ss. 5-9.
- Beyler, F. (2020). Rus Kaynaklarına Göre Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, s.99-131.
- Caferoğlu, A. (1936). Gordlevskiy, V. A. Bahâ-üd-dîn Nakşbend Buharskiy (K voprosu o nasloyniyah v İslame) = Buharalı Bahâ-üd-dîn Nakşbend (İslamlar arasında şöreti hakkında), *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 5, ss. 361-364.
- Çaylı Cankur, G. (2015). *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*, 3. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gordlevskiy, V. A. (1927). Djardjari v Konye, *Dokladi Akademii Nauk SSSR (Seriya Vostokovedeniye)*, Leningrad, No 5, ss. 108-113.
- Gordlevskiy, V. A. (1962). Djardjari v Konye, *İzbranniye Soçineniya*, Tom III, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, ss. 426-431.
- Gordlevskiy, V. A. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti*. Çeviren: A. Yaran. Onur Yayınları.
- Gordlevskiy, V. A. (2011). Karakoyunlu (Makû Hanlığı'na Bir Geziden Derlenmiş Bilgiler), Çeviri, sunuş ve eklemeler: Namiç Musalı, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, ss. 83-125.
- Gordlevskiy, V. A. (2014). Dünden Bugüne Türk Meddahları (Meddah Aşkî Efendi'nin Hikâyeleri), Çev. M. Dıykanbayeva ve A. Kıran, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 50, ss. 291-316.
- Konyalı İbrahim Hakkı. (1991). *Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi*. Yayına hazırlayan: Ahmet Savran. Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1935). Abdal, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*. Burhaneddin Basimevi.
- Köprülüzade, M. F. (1927). Anadolu Din Tarihine Ait, *Hayat Mecmuası*, Sayı: 40, Ankara, ss. 3-4.
- Kraçkovskiy, İ. Y. (1947). Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy – 70, *Trudi Moskovskoqo İnstituta Vostokovedeni*, Tom IV, ss. 3-6.
- Kumahmedoğlu, N. (1948). Konya ve Çevresinde Bir Gezi Notları: Afyonkarahisar Konya Seydişehir Beyşehir, *Konya*, Sayı: 116-117, Haziran-Temmuz 1948, ss. 23-32.
- Musalı, N. (2012). Rus Şarkiyatçısı V. A. Gordlevskiy'nin Araştırmalarında Anadolu'nun İnanç Hayatı ve Somuncu Baba, *Somuncu Baba ve Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Aksaray Belediyesi Yayınları, ss.152-171.
- Musalı, N. (2013). *Rus Oryantalistlere Göre Ehl-i Haklar*. Önsöz Yayıncılık, ss. 76-79.

- Musalı, V. (2018). XX. Yüzyılın Başlarında Bir Rus Oryantalistinin Ankara'da Topladığı Etnografik Derlemeler ve Onlar Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Tarihte Etimesgut Sempozyumu Bildirileri*. I. c. Etimesgut Belediyesi Yayınları, ss. 37-55.
- Musalı, V. (2019). XX. Yüzyılın Başlarında Bir Rus Oryantalistin İstanbul'daki İzlenim ve Derlemeleri, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), ss. 33-48.
- Musalı, V. (2022). Ünlü Rus Türkolog V. A. Gordlevskiy'nin Türkiye İle İlgili İzlenim ve Hatıraları, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Hatırat Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. TTK, 2022, s. 287-296.
- Muşmal, H. (2005). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı. Doktora Tezi.
- Özkan, Ö. (2005). Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14 ve 15. Yüzyıl), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Omorov, T. (2014). Vladimir Gordlevskiy'e Göre Küçük Asya'da Selçuklular Devleti, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu Bildirileri*, I. c., TTK, ss. 629-636.
- Onay, A. T. (2021). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı. Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Bilge Kültür Sanat.
- Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I. c. Milli Eğitim Basımevi.
- Pala, İ. (2020). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Şemseddin, S. (1317). *Kāmûs-ı Türkî*. İkdâm Matbaası.
- Uzluk, F. N. (1958). *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*. Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1968). Anadolu Etnografyasına Ait Araştırmalar: Abdallar-Coğrafi Dağılımları, Etnik Menşeleri, İçtimai Hayatları, *Türk Kültürü*, Cilt: VI, Sayı: 64, ss. 251-255.
- Yaman, A. (2005). Rus Araştırmacı V. A. Gordlevski'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarına İlişkin Düşünceler, *Kırkbudak Anadolu Halk İnançları Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, ss. 70-74.
- Yusifova, H. (2018). Rus Türkolog V. A. Gordlevskiy'nin 1920'li Yıllarda Ankara'da Derlediği Halk Rivayetleri, *Uluslararası Tarihte Etimesgut Sempozyumu Bildirileri*. II. c. Etimesgut Belediyesi Yayınları, ss. 54-71.